

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีพื้นฐานด้านการเกษตรกรรม จึงมีความอุดมสมบูรณ์และมีความหลากหลายของทรัพยากรการเกษตร ดังจะเห็นได้จากพื้นที่ของประเทศประมาณ 174.75 ล้านไร่ หรือร้อยละ 54.52 ถูกใช้ประโยชน์เพื่อทำการเกษตรกรรม โดยส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ที่ใช้ในการทำนา ประมาณ 79.97 ล้านไร่ พืชไร่ 50.63 ล้านไร่ ไม้ยืนต้นและไม้ผล 23.89 ล้านไร่ (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2547) ทำให้เกิดรูปแบบทางการเกษตรที่แตกต่างกันตามความเหมาะสมของพื้นที่ได้แก่ รูปแบบเกษตรผสมผสาน สวนผลไม้ ชุมชนเกษตร ตลาดการเกษตรและสามารถผสมกลมกลืนกับธรรมชาติที่มีทัศนียภาพสวยงามตามท้องถิ่น นอกจากนี้ผลผลิตทางการเกษตรที่ได้มีความแปลกและหลากหลายทั้งชนิดและรสชาติ โดยเฉพาะผลผลิตประเภทผลไม้ที่มีมากกว่า 200 ชนิด ที่สลับกันออกผลผลิตทั้งปี ทำให้ประเทศไทยได้รับฉายาว่าเป็น "แดนสวรรค์แห่งผลไม้เมืองร้อน" (Paradise of Tropical Fruits) มีทุเรียนเป็นผลไม้ที่ได้ฉายาว่าเป็นราชาแห่งผลไม้ (King of Fruits) และมังคุดเป็นราชินีแห่งผลไม้ (Queen of Fruits) (รำไพพรรณ แก้วสุริยะ, 2542 : 27) สามารถส่งออกไปขายยังต่างประเทศทำให้ได้เงินตราต่างประเทศจำนวนมาก นอกเหนือจากความแตกต่างของรูปแบบและผลผลิตทางการเกษตรแล้ว วัฒนธรรมทางการเกษตรที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่น (Indigenous Knowledge) เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชน วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี อันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่นที่ประกอบด้วยกระบวนการผลิต ซึ่งแต่ละขั้นตอนการทำการเกษตรนั้นมีวิธีการหลากหลาย ได้แก่ ความเชื่อก่อนเริ่มทำการเกษตร อุปกรณ์ เครื่องมือ การเก็บเกี่ยว การดูแลรักษา สิ่งเหล่านี้มีความหมายและคุณค่าอย่างลึกซึ้ง ที่มีการสืบทอดจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง ซึ่งถือได้ว่าเป็นอารยธรรมการเกษตรที่ควรรักษาไว้

แต่เนื่องจากราคาและปริมาณผลผลิตทางการเกษตรมีความผันผวนไปตามภาวะตลาด ความต้องการของผู้บริโภค รวมทั้งสภาพดินฟ้าอากาศ นอกจากนี้สภาพเศรษฐกิจปัจจุบันได้เปลี่ยนไป ส่งผลให้ค่าครองชีพสูงขึ้น ทำให้ต้นทุนการผลิตทางการเกษตรสูงขึ้นตามไปด้วย เกษตรกรจึงต้องพยายามหาหนทางเพิ่มรายได้ให้มากขึ้น โดยนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาใช้

ได้แก่ การใช้เครื่องจักรทดแทนแรงงานคนหรือสัตว์ การใช้สารเคมีเพื่อทำให้ผลผลิตเพิ่มขึ้นหรือ การเปลี่ยนแปลงอาชีพทางการเกษตร มีผลทำให้พื้นที่ทางการเกษตรและวัฒนธรรมทางการเกษตร ต้องเปลี่ยนแปลงไป (นำชัย ทนุผล, 2540 : 2-7) ดังนั้น การสนับสนุน ส่งเสริมให้มีการเดินทาง เข้าไปเที่ยวชมพื้นที่ทางการเกษตรที่มีความแตกต่างกันจะเป็นการให้ความรู้ ประสบการณ์ทางด้านการเกษตร รวมทั้งเป็นการพักผ่อนหย่อนใจแก่ผู้เข้ามาเที่ยวชม ขณะเดียวกันเกษตรกรก็สามารถ สร้างรายได้เพิ่มขึ้นนอกเหนือจากรายได้ในภาคการเกษตร โดยการบริหารจัดการทรัพยากรทางการ เกษตรที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์สูงสุด และเป็นการอนุรักษ์พื้นฐานทางเกษตรกรรมของ ประเทศให้คงอยู่ต่อไป และจากนโยบายของรัฐบาลที่มีต่อการท่องเที่ยว (ทรงศักดิ์ ภู่น้อย, 2545 : 1) โดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้จัดทำโครงการปีท่องเที่ยวไทย พ.ศ. 2541-2542 (Amazing Thailand 1998-1999) และให้กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ จัดทำโครงการ ท่องเที่ยวเกษตรขึ้นมารองรับ โดยให้พัฒนาพื้นที่หรือชุมชนที่มีศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยว พร้อมทั้งสนับสนุนงบประมาณในการพัฒนาทางด้านโครงสร้างพื้นฐาน การพัฒนาบุคลากร และการประชาสัมพันธ์ ต่อเนื่องมาถึงปัจจุบัน เพื่อให้เกิดการกระจายรายได้ในชนบท ดึงดูด นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศให้เดินทางเข้ามาเที่ยวประเทศไทยมากขึ้น และยังกระตุ้นให้ นักท่องเที่ยวชาวไทยได้ตระหนัก และเห็นคุณค่าของการทำการเกษตร ที่ควบคู่กับการพัฒนา ประเทศในด้านอื่น ๆ มากยิ่งขึ้น

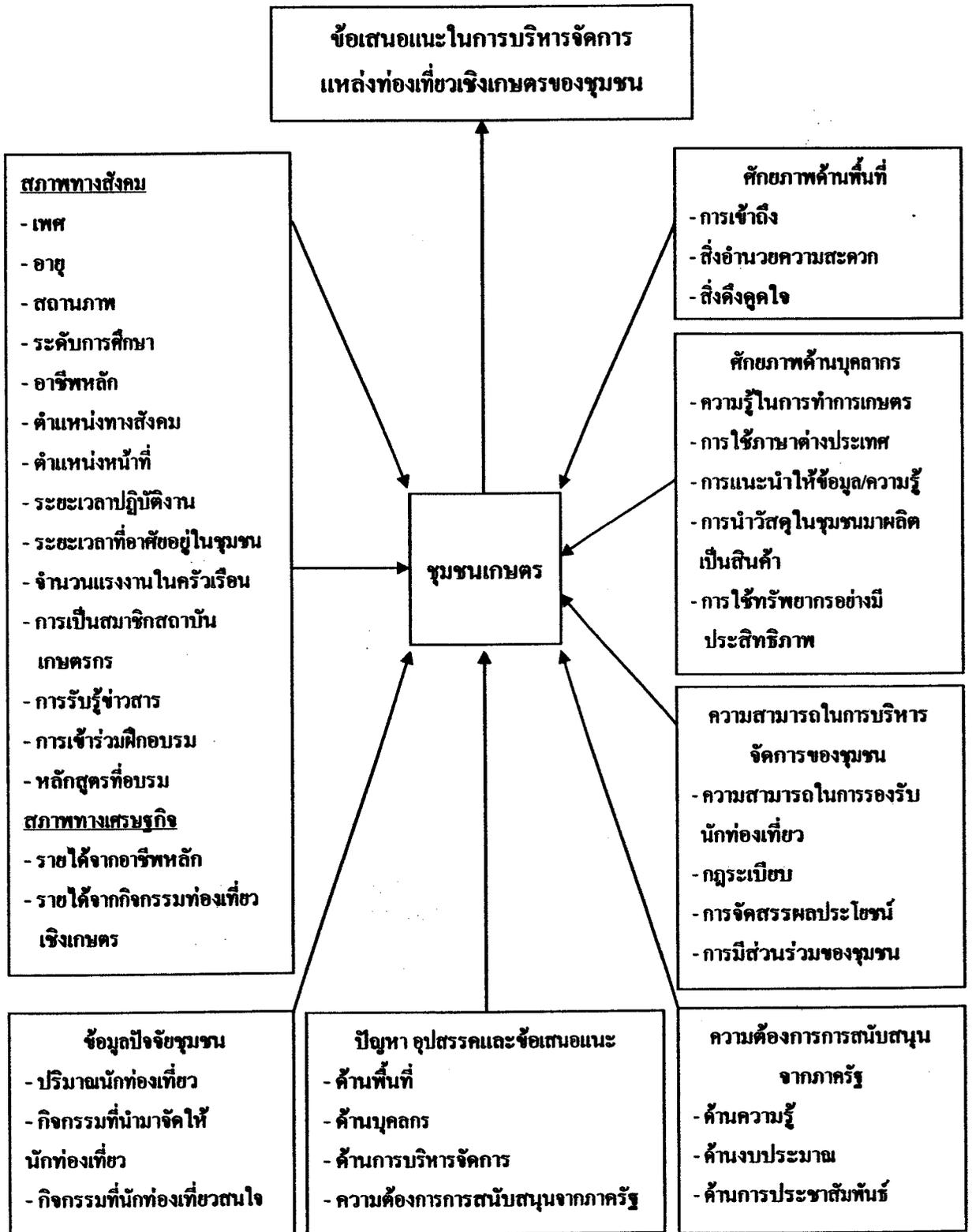
การท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agro-tourism) เป็นการผสมผสานระหว่างการนำวิถีการ ดำเนินชีวิต วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีและความเป็นอยู่ของชาวชนบท รูปแบบของ กิจกรรมและการประกอบอาชีพทางการเกษตร ที่มีความหลากหลายในรูปแบบดั้งเดิมไปจนถึงการ พัฒนาสู่แนวหน้า รวมทั้งทัศนียภาพของธรรมชาติอันสวยงามมาจัดให้มีระบบการบริหารจัดการ โดยเกษตรกรหรือชุมชนเพื่อให้เกิดความประทับใจแก่ผู้มาท่องเที่ยว และส่งผลกระทบต่อระบบ นิเวศของพื้นที่ทางการเกษตร และวัฒนธรรมทางการเกษตรน้อยที่สุดหรือไม่เกิดผลกระทบ ปัจจุบันกรมส่งเสริมการเกษตร ได้ดำเนินการตามนโยบายรัฐบาลในด้านการสร้างรายได้ โดยการ ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ ซึ่งได้ ส่งเสริมและพัฒนาให้ชุมชนเกษตรที่มีศักยภาพนำทรัพยากรทางการเกษตรในด้านต่างๆ มาเป็น ประโยชน์ต่อการท่องเที่ยวควบคู่ไปกับการพัฒนาอาชีพสร้างรายได้ให้ชุมชนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งได้ ดำเนินการพัฒนาพื้นที่ตั้งแต่ปีงบประมาณ 2545 จนถึงปัจจุบันมีแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรกระจายอยู่ ในพื้นที่ทั้ง 76 จังหวัด จำนวนทั้งหมด 122 แห่ง (แหล่งชุมชนเกษตร 97 แห่ง แหล่งราชการ 25 แห่ง) (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2548 : 1) จากการรายงานปริมาณนักท่องเที่ยวและรายได้ในปี

พ.ศ. 2548 มีปริมาณนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศที่เดินทางเข้าไปท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร รวม 531,562 คน ก่อให้เกิดรายได้เป็นเงิน 44,951,006 บาท (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2549 : 1) ซึ่งบางแหล่งมีการดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงเกษตรจนเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวและผู้ที่เกี่ยวข้องอื่นๆ สามารถบริหารจัดการได้เป็นอย่างดี แต่บางแหล่งยังไม่สามารถบริหารจัดการได้ และโดยเฉพาะพื้นที่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้พัฒนาชุมชนเกษตรให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร จำนวน 23 แห่ง (แหล่งชุมชนเกษตร 22 แห่ง และแหล่งราชการ 1 แห่ง) โดยแต่ละแห่งเป็นพื้นที่ที่มีการทำการเกษตรหลากหลาย มีวัฒนธรรมประเพณี ทรัพยากรต่างๆ มากมาย แต่แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรยังไม่เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวโดยทั่วไป และบางแห่งยังต้องได้รับการพัฒนา เนื่องจากมีจุดอ่อนและปัญหาบางประการ จึงต้องศึกษาถึงสาเหตุเหล่านั้น ซึ่งประเด็นหลักที่ควรจะศึกษาคือ ศักยภาพของพื้นที่ และบุคลากร รวมทั้งความสามารถในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรของชุมชน โดยจะเน้นศึกษาถึงสภาพเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน ศักยภาพด้านพื้นที่ บุคลากร ความสามารถในการบริหารจัดการของชุมชน ความต้องการการสนับสนุนจากภาครัฐ รวมทั้งสภาพปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะของชุมชนในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตร เพื่อที่จะนำข้อมูลเหล่านั้นมาเป็นแนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรต่อไป

2. วัตถุประสงค์

- 2.1 เพื่อศึกษาสภาพเศรษฐกิจและสังคม ของเจ้าหน้าที่ และชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- 2.2 เพื่อศึกษาถึงศักยภาพด้านพื้นที่และบุคลากร ของชุมชนในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- 2.3 เพื่อศึกษาระดับความสามารถในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรของชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- 2.4 เพื่อศึกษาความต้องการการสนับสนุนจากภาครัฐในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรของชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- 2.5 เพื่อศึกษาสภาพปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะของชุมชนในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

3. กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดการวิจัย

4. ขอบเขตการวิจัย

4.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

ศึกษาจากพื้นที่ที่ดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงเกษตร ที่ได้รับงบประมาณตามโครงการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ปีงบประมาณ 2545-2547 ของกรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 19 จังหวัด (28 อำเภอ) ได้แก่ กาฬสินธุ์(คำม่วง) ขอนแก่น(น้ำพอง) ชัยภูมิ(เมือง) นครพนม(ศรีสงคราม) นครราชสีมา (วังน้ำเขียว, ห้วยแถลง) บุรีรัมย์(เฉลิมพระเกียรติ) มหาสารคาม(โกสุมพิสัย) มุกดาหาร(หนองสูง) ยโสธร(ป่าดิว) ร้อยเอ็ด(เกษตรวิสัย) เลย(ภูเรือ) ศรีสะเกษ(กันทรลักษ์) สกลนคร(กุศบาก, ภูพาน) สุรินทร์(เมือง) หนองคาย(สังคม) หนองบัวลำภู(เมือง) อุบลราชธานี(หนองแสง) อุบลราชธานี(น้ำยืน, โขงเจียม) และอำนาจเจริญ(หัวตะพาน)

4.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาเรื่องการบริหารจัดการในด้านศักยภาพของพื้นที่ บุคลากร ความสามารถในการบริหารจัดการ ความต้องการการสนับสนุนจากภาครัฐ สภาพปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะของชุมชนในการบริการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร

5. นิยามศัพท์เฉพาะ

5.1 ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่มาอยู่ร่วมกันในที่หนึ่งๆ มีความสนใจร่วมกัน มีการกระทำระหว่างกัน มีความสัมพันธ์ร่วมกัน โดยมีวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี กฎระเบียบในการดำเนินชีวิตร่วมกันในชุมชน

5.2 ชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หมายถึง กลุ่มคนที่ดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ได้รับงบประมาณจากกรมส่งเสริมการเกษตร ปี 2545-2547

5.3 คณะกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตร หมายถึง เกษตรกรที่ได้รับการคัดเลือกจากชุมชนให้เป็นผู้บริหารแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร

5.4 เจ้าหน้าที่ หมายถึง นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร หรือ ตำแหน่งอื่น ที่รับผิดชอบงานท่องเที่ยวเชิงเกษตรในระดับจังหวัดและอำเภอ

5.5 **ศักยภาพด้านพื้นที่** หมายถึง ความคิดเห็นของคณะกรรมการและเจ้าหน้าที่ต่อคุณสมบัติทางกายภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ได้แก่ การเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก และสิ่งดึงดูดใจ

5.6 **ศักยภาพด้านบุคลากร** หมายถึง ความคิดเห็นของคณะกรรมการและเจ้าหน้าที่ต่อความรู้ความสามารถของบุคลากรในแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ได้แก่ ความรู้ในการทำการเกษตร การใช้ภาษาต่างประเทศ การแนะนำ ให้ข้อมูล /ความรู้ การนำวัสดุในชุมชนมาผลิตเป็นสินค้า และ การใช้ทรัพยากรในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5.7 **ความสามารถด้านการบริหารจัดการ** หมายถึง ความคิดเห็นของคณะกรรมการและเจ้าหน้าที่ต่อการบริหารแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ได้แก่ ความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว กฎระเบียบ การจัดสรรผลประโยชน์ในชุมชน และการมีส่วนร่วมของชุมชน

5.8 **การท่องเที่ยวเชิงเกษตร** หมายถึง การดำเนินกิจกรรมที่มีการให้บริการในด้านความรู้ ประสบการณ์ในการร่วมกิจกรรมการเกษตร ประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิต และการให้บริการสถานที่พักแก่นักท่องเที่ยว

5.9 **สภาพเศรษฐกิจและสังคม** หมายถึง รายได้ อาชีพ เพศ ตำแหน่งทางสังคมของเกษตรกรในแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร และเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบงานท่องเที่ยวเชิงเกษตร

5.10 **ปีงบประมาณ** หมายถึง ช่วงเวลาที่ใช้ในการบริหารงบประมาณราชการแผ่นดินประจำปี ซึ่งอยู่ในช่วงเวลาตั้งแต่เดือนตุลาคม – เดือนกันยายนของปีถัดไป

6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

6.1 ทำให้ทราบถึงความสามารถของชุมชนในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในชุมชนของตนเอง

6.2 เป็นแนวทางในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรให้ตรงตามความต้องการของชุมชนต่อไป

6.3 เพื่อเป็นข้อมูลในการกำหนดแนวทางในการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตร